

GRUBY (593) *ai*

ai (592), *sb f* (1) [*w funkcji n-pers*].

gruby (577), **hruby** (15), **ruby** (1); *hruby OrzRozm* (3), *OrzQuin*, *GrzepGeom*, *KochCz*; *gruby* : *hruby BielKron* (30 : 2), *BielSat* (1 : 3), *BielSjem* (1 : 3); *gruby* : *ruby WyprPl* (2 : 1).

comp i sup (53 + 8) (nå)grubszy (61); nå- (6), na- (1) *SienLek*, n(a)- (1).

sg m N *gruby*, *grubszy* (69). ◊ *G* *grubého*, *grubszého*, *någrubszého* (31); -ého (5), -(e)go (26). ◊ *D* *grub(e)mu* (2). ◊ *A* *gruby* (22), *grubého* (4); -ého (1), -(e)go (3). ◊ *I* *grubym* (8), *grub(e)m* (1) *CzechEp*. ◊ *L* *grubym* (2) *KochPs*, *JanNKar*, *någrubsz(e)m* (1) *ModrzBaz*. ◊ *f N* *grubå*, *grubszå*, *någrubszå* (23), *Hruba* (1), *grub(a)*, *grubsz(a)*, *någrubsz(a)* (33). ◊ *G* *grubój*, *grubszój* (42), *gruby* (2); -y *March*³; -ój : -y *GlabGad* (17 : 1); ~ -ój (4), -(e)j (38). ◊ *A* *grubå*, *grubszå* (48). ◊ *I* *grubå* (8). ◊ *L* *grub(e)j* (2) *BierEz*, *GlabGad*, *grubé OpecŻyw* (2). ◊ *n N* *grubé*, *grubszé* (22); -é (3), -(e) (19). ◊ *G* *grubého*, *grubszého* (33); -ého (4), -(e)go (29). ◊ *D* *grub(e)mu* (1). ◊ *A* *grubé*, *grubszé* (17); -é (2), -(e) (15). ◊ *I* *grubym* (5), *grubém* (1) *Strum*. ◊ *L* *grubym* (8), *grubem* (1) *MurzNT*. ◊ *pl N m pers* *grubi*, *grubszy*, *någrubszy* (21). *m an* *grub(e)* (1). *subst* *grubé*, *grubszé* (34); -é (3), -(e) (31). ◊ *G* *grubych*, *grubszych* (56). ◊ *D* *grubym*, *grubszym* (5). ◊ *A m pers* *grub(e)* (7). *subst* *grubé*, *grubszé* (52); -é (1), -(e) (51). *G a. A m pers* *grubszych* (1) *CzechRozm*. ◊ *I m* *grubymi* (6) *CzechRozm*, *CzechEp*, *CzechEpPORz*, *NiemObr* (2), *KlonFlis*, *grub(e)mi* (2) *FalZioł*, *BielKron*, *f* *grub(e)mi* (5). ◊ *L* *grubych* (10). ◊ *G sg n skostn* *z gruba* (4).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI* (dwa z tych samych przykładów) – *XVIII w.*

1. *Prymitywiny*, *niedoskonały*, *nieukształtowany* (312) : *wfélkå wonnoftz/ fmrod: wlfytko tzudné/ grubé/ ij wlfytko tzo ieft lubého/ przykro ieft OpecŻyw* 187v; *PatKaz I* 8; *bowiem byłaby rzecz gruba gdyby cienki członek nofił na łobie tłufty á miåłfzy. GlabGad* F3.

a. *O materii*; często wyraża cechę przeciwstawną do właściwości ducha; też: *surowy*, *w pierwotnej postaci* (23) : *to bywa dla grubfzey ich materiey z ktorey oni [otroczy] få fłozeni. GlabGad* C3v, A2v; *åby onå [dusza] iåko nie cielefna/ ciåło grube fpråwiåłå BielKron* 127v, 2, 2v [2 r.]; *Ale y onå nauka piękna ieft ktora fię około oquitości gwiazd porufzen/ wielkościach/ y roznościach obiera. Abowiem nas od tych ciemności y od grubego powietrza odwodzi/ y ku wyfokiemu onemu naiåfnieyfzemu domowi/ ktory w łobie wiele światłości zåmyka/ oczy nåfze y vmysł przywodzi. KwiatKsiåż* I3v; *åbowiem wlfytki rzeczy nå świećie ze czworgå zåczęćia få/ z ognia/ z wietrzności/ z wody/ y z ziemi: dwoie zåczęćie fubtylné/ å przeto lekkie å chybkie/ ku gorze fye måia/ ogień y wietrzność: drugie dwoie tułowów få grubfzych/ å przeto też poåpnieyfzé y cięfzfzé y gnuśnieyfzé SienLek* V; *BudBib Gen* 1/2; *CzechRozm* 128; *Oczko* 1, 6v; *Y przybrał grubå ziemię/ trawå y zioły SkarŻyw* 259; *WisznTr* 16; *Y Niebo iåko rozne od tey grubey ziemi. KołakCath* C3.

W przeciwstawieniach: »gruby ... ślachtetny, uwielbiony« (2): *kthóre [ciao Chrystusowe] z grubého wnet wvielbionym było nå górze Thabor BialKat* 328v; *Czym nåd to grubé ciåło duch ieft ślachtetnieyfzy. KochTr* 21.

W charakterystycznych połączeniach: *grube(-a) ciao* (7), *materyja* (4), *powietrze*, *ziemia* (3).

Szeregi: »gruby, (a) ciężki« (3): *RejAp* 172v; A iefli plywamy po frogim morzu/ grzebiemy fie pod grubą á ciężką zyemię/ łzukáiąc nędznego iákiego wípomożenia łwego *RejZwierc* 14v; *SkarKaz* 205a.

»gruby a niekształtowny« [szyk 1 : 1] (2): *BibRadz* I 1a marg; Tu iedny łłowá żydowłkie/ dwa tłumáczé choć iednym wyrozumieniem przekłádáią/ iednák łłow/ nie iednákich vżywáią/ on mowi nie kłształtowna [*ziemia*]/ á ten gruba: A wżyfłtko to iedno iefł *CzechRozm* 128.

»gruby a podły« (1): iefli ciáło to/ w którym miełzka/ nie iefł s thák grubey/ á podłey máteriey/ iżby dułzá ná nim wyrázić łwego wzoru niemogłá. *GórnDworz* L17.

b. O ludziach (190) :

α. *Ze względu na cechy psychiczne i umysłowe, zwykle ukształtowane warunkami życia społecznego (tu też w odniesieniu do rzeczowników abstrakcyjnych): prostacki, pospolity, barbarzyński, nieokrzesany, niekulturalny, niewykształcony, głupi, niesubtelny, niewybredny (i świadczący o tych cechach); w odniesieniu do przeciwników religijnych też: powierzchowny, nieprawidłowo rozumujący, opierający się na doświadczeniu zmysłowym; rudis Mącz, Calag, Calep, Cn; barbarus Mącz, Calep, Cn; agrestis, crassus, incultus Mącz, Cn; infacetus Calep, Cn; inscitus, insulsus, opicus, plumbeus Mącz; barbaricus, inurbanus Calep; impolitus, inelegans, pinguis, rusticanus Cn (169) :* Słyłáłem iżeś wielomowny á chytry áczkolwies chłop á gruby *March*¹ A3; dlá tego profté rybitwy a grubégo rozumu na to obrál. *OpecŻyw* 40; *BielŻyw* 22; *GlabGad* A2, M5v, N8v, Ov, O2v (12); Ggyż [!] otczowie ich w Iuhrze ludzie łą grubi á iefłzce poganłci. *MiechGlab* 60; *WróbŻółt* cc2; *BielKom* F6; áby tákyemu náuczycyelowi nye zdawał dzyecyęcyá łwego/ kthoryby był złych á grubych obyczáyow *GliczKsiąż* L7v, K7v; Iefłci fye czemu dżiwowáć/ że Pan Bog onym hrubym żołnierzom táki dowćip dawał. *OrzRozm* M2v, K4, L; okazał fie Ezau grubym/ niedbálym/ obierał fie około roley á myłłiłtwá. *BielKron* 14; Ty y inne niewolniki ták obraca Cefarz/ łtarłze takież grube álbo máłogodne do roley obráca *BielKron* 261v, 7, 134, 187, 242, 276 (10); *KwiatKsiąż* E2; Arcadium germen, Gruby gbur/ Grundichwał/ Proftak. *Mącz* 14b; Nam opici fuerunt populi Campaniae, Lud w Kámpániey gruby yęzik máyący. *Mącz* 265b; Vasta et agrestis India, Szeroka/ gruba nienáfiádlá India. *Mącz* 476b, 23b [2 r.], 67b, 147c, 265b [2 r.], 300b [3 r.] (20); *SienLek* 197; Y łtąd tho bywa iż młodzi ludzie/ niemal záwdy tey miłóści grubey pátrzą/ ktora wżyfłká iefł przeciwna rozumowi *GórnDworz* L12, F2, F3v, L13; *RejPosRozpr* c3 [2 r.]; *RejPosWstaw* [143²]v; czemu nie włzech rádłzey ziem náłzych łłow używamy/ gdyby iácy nie nazbyt grube były? *BudBib* c; A cżemułz/ w tákichże wykłádziech/ onych grubłzych Troyczákow ćierpiłz? *CzechRozm* 30; że tá obietnicá nie ma w łobie nic tak grubego/ áby fie ráczey ku ćielełnemu/ ániż duchownemu zgromádzieniu ściągáć miáłá? *CzechRozm* 119v; Izali też y Saul miedzy Proroki? máiąc to łobie zá dziw ieden/ iż też on cżłowiek gruby y podły nieuk prorokowáć mogł. *CzechRozm* 140v, 25, 38v, 57v, 169, 185v (13); niewidzę żadnego narodu áni ludzkoćią wypolerowánego/ áni tak grubego [*neque humanitate polita, neque eius experts*]/ ktoryby niemiał ofobliwego łtaránia o dobrem ćwiczeniu młodych ludzi. *ModrzBaz* 128v, 55, 72v, 88v, 143; *Calag* 257a; rychley cżyłaiąc do tákich potraw ten gruby łmák náłz/ wonnoćią taką wzrułzemy. *SkarŻyw* A4, 28, 30, 452; *StryjKron* 265; *CzechEp* 76; bo iáko w pogánłtwie/ báwili fie grubym widziányim bálwochwálłtwem *NiemObr* 15; iż nie dżiw to był/ zgadzác fie przodkom náłzy^m / w onym

pozwierchnim grubym nabożeńŕwie *NiemObr* 16; [*Jagiello*] zgromádziwŕzy lud on gruby kmiocy [*Litwinów*] ná kupy/ iáko iedno bydło/ krzćić rofkazał *NiemObr* 16, 8, 15, 91 [2 r.]; *ReszPrz* 97; Lepŕzego rządu Gęte grubi wzywáią *KochPieš* 1; *KochWr* 20; *PaprUp* C2; Barbari — Grubi ludzie, a obcego iezika. *Calep* 124a; Subagrestis – Kęš grubi, nie obiczaini, bardas. *Calep* 1014b, 124a, 531b, 561a, 930b, 965a; *OrzJan* 9, 22, 38; *JanNKar* C3v [2 r.], G [3 r.]; *KlonKr* B3v; Swiadczą Kroniki ŕtáre/ iáka *Barbaries* y gruba nieŕwornošć była w Pogáńŕkich przodkach náŕznych. *PowodPr* 19, 64; Bo nie máŕz ná ŕwiećie ták grubego narodu/ ktoryby ŕię zá vmárŕe ŕwoie nie modlił *SkarKaz* 381b; áby nikt o grubym y zwyczáynym rodzeniu/ o ŕenie y męžu w tey mierze nie myšlił. *SkarKaz* 486b, 418a; *GosłCast* 4; A przewoźnik teŕ choć z grubymi ŕárty/ Tyšćiami licząc bez przeŕtánku cŕárty/ Iednák bez ŕzkody z końmi woz przepráwił *KlonFlis* C3v, B3; *SzarzRyt* A3.

gruby na czym (1): Durus oratione et moribus, Táŕ ná rzeczy yako y ná obyczáyách gruby/ Niewdzięczny/ Drwal. *Mącz* 98a.

W połączeniach szeregowych (2): widział Pitagoras iednego w cziŕtim vbraniu á on mowił rzeczy nie pocŕefne á grube y głupie *BielŻyw* 32; ŕeby ŕię [...] kiedykolwiek ŕwych y bráćiey ŕwey ŕproŕnych/ nie wyczolánych/ grubych/ nieprzyŕtoynych y nie zboŕnych wywodow y podobieńŕw [...] wŕtydáć mušieli. *CzechEp* 228.

W przeciwstawieniu: »gruby ... mádry« (1): rzeczy to ŕá wielkié y trudné: nie tylko ná mię hrubégo Rušiná/ ále wierę teŕ y ná mádrégo Sálononá *OrzQuin* H4.

W charakterystycznych połączeniach: grube(-y, -a) bałwochwalstwo, barbar, chłop (3), chłopstwo, człowiek (3), dowcip (5), gbur, język (2), kozica, krol, lud(zie) (38), łeb, łowiec, mąŕ, miłošć (2), mnimanie, mowa, naboŕeństwo, narod (8), nauka, nierozum, niestwornošć, nieuk, niewiasta, obyczaje (5), ofiara, pisanie (2), podobieństwo, poganin (2), pogaństwo, pospolstwo, rozum (13), rzecz (2), rzemiešnik, ŕłowa, smak, smysły (4), tłumaczenie, trefnošć, wiešniak, wykład, wywody, zakon, ŕart, ŕołnierz.

Szeregi: »gruby i bydlęcy« (1): Przetoŕ brzydźmy ŕię temi heretyctwy/ ktore do ták grubego y bydlęcego nierozumu przywodzi ŕzalone od košćiołá ŕ. odŕtápienie. *SkarKaz* 118b.

»gruby a chłopski« [szyk 2 : 1] (3): *MiechGlab* [88]; *Mącz* 6b; á chocia ledá co powie/ chłopŕką á grubą trefnošć/ iáko kiiem w błoto: przedŕię mu ŕie wšyŕcy ŕmieią. *GórnDworz* M6.

»gruby, (a, i) cielesny« (3): *SkarŻyw* 3; *NiemObr* 92; iŕ grube ony á cielefne ofiáry/ ktorymi Żydzi chwalili Bogá/ przez krew bydlęcą/ według porzádku Aaronowego/ miáły być odieęte *WujNT* 318.

»gruby i dziki« (1): Bo káplani Boŕy y biŕkupi/ krolom z pogáńŕtwá grubym y dŕikim/ práwo Boŕe przekłádáli *SkarKazSej* 692a.

»gruby a nieuczony« (1): ŕpodobała ŕie tatarom iako lodu [!] grubemu á nie vczonemu [...] rada ona Sarracenow *MiechGlab* 20.

»gruby i nieumiejętny« (1): Moŕkiewŕcy duchowni będac dáŕleko grubŕzy y nieumiejętnieyŕzy/ á niŕzli ći Ruŕcy/ mniemáią ábj tylo ŕami byli ná ŕwiećie Chrzešćianie *SkarJedn* 377.

»gruby a niewŕtydliwy« (1): Archilochus Poetá był cŕáfu Mánáŕŕfen w Lácedemonie/ ále dla grubego á niewŕtydliwego piŕánia od nich wygnan. *BielKron* 101.

»gruby abo niewyczosany« (1): Tákżeć Kálwinowi ieden Bog Troyca nie podoba fię Stánkárov y Sofiítow/ y gruby ieft ábo nie wyczołány/ (Barbarus on mowi) iefliby kto go wzywał *GrzegRóżn* I2. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»gruby a ni(k)czemny« (2): *BielKron* 124v; nałepiey [!] będzie wżyfłtkie do Indyey wygnąć/ między one grube á nikczemne ludzie. *ReszPrz* 66.

»gruby, (a) okrutny« (4): *BielKron* 276, 299v, 300; Turpe caput, Gruby okrutny łep. *Mącz* 470b.

»gruby, (a, i) prosty« [szyk 5 : 5] (10): *FalZioł* I 144b, V 63; *MiechGlab* 87; *March*³ T7v; iż ie zá iedny fwięte potym fwięcono/ zwálzczá lud gruby á prołty/ ktory ná ten čás przez pílmá gruntownego był. *BielKron* 25, 3, 51; *Mącz* 17d; A teć fą przyczyny mego/ ták prołtego a grubego tłumáczenia *BudBib* b3v; *Strum* A4; *SkarJedn* 226; *WysKaz* 33.

»gruby, (i, a) sprosny« [szyk 4 : 4] (8): Rozmowy ktore myał Krol Salomon mądry Zmárcholtem grubym á fprofnym *March*¹ A; Sam theż bárzo fie wyárował/ áby przed fwym fynem częgo fprofnego á grubego nye przerzekł. *GliczKsiąż* E; y nie ták fprofní fą áni ták grubi Krześcijanie/ iáko ná on čás Zydzi/ áby obrázy zá Bogá chwálic mieli. *WujJud* 10; *CzechRozm* 114; *CzechEp* 202; *SkarKaz* 42b, 120b, 382a.

»gruby, surowy« [szyk 1 : 1] (2): petrones, olim dicti sunt rustici et duri homines, Grubi/ furowi chłopi. *Mącz* 296b, 356b.

»gruby albo subtelný« (1): ieno ie częścią zwyczaj ziemie, częścią grubłzé álbo subtélnieyřzé wyrázenia fłów dzieli *JanNKar* C3.

[*Cf* znac. **β**. *GlabGad* N2, N6; znac. **d.β**. *GlabGad* Ov, O8, O8v, P7].

β. *Ze względu na wygląd zewnętrzny i budowę fizyczną* (21) ; Potym wřlytcy zmártwych wřtaną/ zli z niedořatki fweé natury/ ij dlá niemocy duřfné/ iako larwy będą grubij. *OpecŻyw* 190v; będąřzli grubey twarzy, patrz aby to zawetował czudnořcią duřze *BielŻyw* 35; Twarz tłuřta á řzyroka znamio: więcey prołtego niř mądrogo, grubego przyrodzenia y teř rozumu *GlabGad* N2, A2, H5v, I8, K4, K7, L5, N6 [2 r.]; rořło dzyecię ono prętko/ á dla nieřrzyřenia włofow był mąř hruby *BielKron* 51v, 296v; Callosae manus, Grube á pempelowáte ręce od roboty. *Mącz* 32a, 158c; *SienLek* 3v.

W charakterystycznych połączeniach: gruby(-a, -e) mąř, płeć, przyrodzenie (9), *ręce, řkładnořć, twarz* (2), *włof(iska)* (2).

Szeregi: »gruby a (i) srogi« [szyk 1 : 1] (2): *BielKron* 133v; Wřpomnićie řobie co zá twarz ich/ co zá wbiór: iáko ieft řrogi y gruby/ iáko grořny: głowá ogolona/ y chuřtámi obwiniona: czoło záwřze ponuré/ twarz zapálczywa *OrzJan* 18.

»szpetny a gruby« (1): że miał nogi iáko wołowe/ á włofířká ná řobie bárzo řzpetne á grube *WerGořć* 231.

»řadny i gruby« (2): vřrzał niektorego człowieká ymieniem Mårchołtá [...] ná obliczu řadnego y grubego *March*¹ A2 [*idem*] *March*³ T7.

c. *O zwierzętach (tu o ořle)* (2) : Iedno iáko iákim kárwem álbo grubym ořłem ták im vřtáwicznie robi *RejZwierc* 157.

Szereg: »gruby a wřgardzony« (1): OSieł ieft zwierzę grube á wřgardzone *FalZioł* IV 4b.

d. O rzeczach przeznaczonych do użytku (zwykle dla wspólnoty); *rudus Mącz, Cn; horridus Calep; crassus, gravis, infectus, informis, irrasus, pinguis, raudus, rudis, rudus Cn (84)* : odzienie iego fárby bárzo grubey. *March*¹ A2 [*idem March*³ T7]; iij pán buog wflýtkié chwály leży w grubé łtayni *OpecŻyw* 20, 15v, 19; *March*³ T7; Ná wżem tu czáfy ty náfze/ ták nam rychło mijáią/ [...] S poránku fie iako trawká ná máły czás zyelenią/ A pod wieczór w grube fiáno přeciuchno fie odmieniá. *LubPs* T6v; miáľto y rynek chędogo počzał opráwiác/ połamawfzy pirwłze grube roboty. *BielKron* 102v; *Mącz* 360a, 469a; żeby on iáko z grubey gliny naczyńie piękne y łtołu Páńłkiego godne vczynił. *SkarŻyw* 14; *Horridus* – Grubi, naiezoni, niewiprawni. *Calep* 488b.

W przeciwstawieniu: »gruby ... cudny« (1): Závždy mieřkaľz w iámie grubey/ Ia z krolem w łožnicy cudney *BierEz* N3.

W charakterystycznych połączeniach: *gruba(-e) farba (3), glina, jama, łožysko, robota, siano, stajnia (2).*

W przen (1) :

Szereg: »gruby i sprosny« (1): Gdyż to rzecz łámá pokázuie iż włafny fundámnt gruntowny y prawdziwy/ iest ielźcze zwierzchu iákás gliną grubą y łprofną pokryty *CzechEp* 223.

α. O odzieży, tkaninach itp. (zwykle zawiera w sobie cechę właściwą znac. 2.) (35) : łzaty połpolicie z grubey wełny białey miewaią *MiechGlab* 23; *RejPs* 100v; *MurzNT* 48v; Trudno łkoczyć łtáremu w grubych łuleiaciech *BielKom* E2; *LubPs* Zv; Ci Mnifzy bes tzapek/ bes botow/ bes łfukien chodzili/ tylko fie w grube kofzule obłotzyli. *KrowObr* 137; *BielKron* 153v, 275, 341v; *Palliastrum*, Grube płáľczisko. *Mącz* 273d; *Stupea vincula*, *Zgrzebne/ grube/ álbo konopne powrozy*. *Mącz* 423d, 437b; *HistRzym* 123v; [*Poczqwszy*] Tákże od tego ktory fie obłoczy w łzárłat/ y nośi koronę/ álz do tego ktory fie obłoczy w gruby len. *BudBib Eccli* 40/4; *SkarJedn* 324; *KochPs* 100; *SkarŻyw* 160, 166, 573, 576; *ReszList* 159; *Tomice* – Serowi a grubi powroz konopni. *Calep* 1072b; *LatHar* 394; A żaden nie wpráwuie płátá grubego łukná w wiotchą łzátę. *WujNT Matth* 9/16, *Mar* 2/21.

W przeciwstawieniach: »cudny, dworny, kosztowny ... gruby« (3): Tedy będzie łwiécitz odzienijé grubé/ a zatzmi fie odzienijé dworné. *OpecŻyw* [192]; zrzucili s fiebie odzyenie cudne á grube wložyli ná fie wżyfcy. *BielKron* 35; Choćia łzátę kofztowną/ choć grubą oblecze/ Wdźięczność zá nią ćichuchno tuľz łye wżędy wlecze. *PudłFr* 70.

W charakterystycznych połączeniach: *gruba(-y, -e) koszula, len, obow, odzienie (10), płaszczysko, powroz (3), sukni(isk)o (4), sulejaty, szata (5), wełna, wlosiennica (2), wor (2).*

Szeregi: »chłopski a gruby« (1): obow nog iego byłá chłopłka á bárzo gruba *March*¹ A2.

»miąźszy, (a) gruby« [*szyk* 2 : 1] (3): *Pinguis* toga, *Suknia* z miąźzego á z grubego łukná. *Mącz* 300b, 189d, 458a.

»podły i gruby« (1): Száty iey podlełfze były nád inne y grubłze. *SkarŻyw* 160.

»gruby a szkarady« (1): widzili nád oną rzeką niewiáľty bárzo piękne/ ktore były w bárzo grubym á łzkárádym odzieniu *HistAl* Iv.

W przen (1) :

Szereg: »gruby i sprosny« (1): To tu gruba y łprofná łátá do łłow Dawidowych łmiełe przyłzyta. *CzechEp* 216.

β. *O pokarmach* (zwykle zawiera cechę właściwą znac. 4.) (36) : Też czołnek dobry iest barzo ludziem proftym kmiotkom ktorzi iadaia grube rzeczy zimne *FalZioł* I 6a, ++b [2 r.], IV 20b; Wargi v vft wielgie [...] więcey głupiego niż mądrego znamio. grubey karmiey y rozumu *GlabGad* Ov [podobnie O8, O8v, P7], C3, E8, G2v, G4v, K4 (11); Ná Wśi/ mało ludzi cudnych/ dla grubych pokármow *SienLek* 30v; *RejZwierc* 7, 158; *Oczko* 32v; *SkarŻyw* 262; gdy ich od świętego piłmá odwodzą/ á vftáwámi ludzkiemi (iuz nie iáko mlekiem / ále iáko grubym młotem/ tuczą y karmią) *NiemObr* 91.

W przeciwstawieniach: »lekki (2), subtylny (2) ... gruby« (4): Bowiem miedzi mnoftwem pokarmow mufi też być rozność ich natury iż iedne subtilne, drugie grube ípołem fie zmiefziaią *GlabGad* G4v; Zalię gdy grubfza karmia będzie na ípodku, tedi lekka na wirzchu będącza ítrawi fie łama *GlabGad* G5, G4v, G5.

W charakterystycznych połączeniach: gruba (-y) karmia (3), młoto, pokarm (7), potrawy (7).

Wyrażenie: »chleb gruby« = *agelaus panis*, *autopyros Calep* [szyk 6 : 1] (7): Chleba wízelkiego nie vpiekłego/ czarnego z íniecią/ z łayny myłzemi/ y wízytkich chlebow grubych. *FalZioł* V 63v; *BielKron* 397v; *SienLek* 9v; *Calep* 42a, 119a; *WyprPl* C2; *SkarKaz* 551b.

Szeregi: »gruby a kmieczy« (1): Iáko kto po zdrowych y ímácznych potráwách/ ieść grubych y kmieczych niemoże *SkarŻyw* 581.

»gruby a niestrawny« (1): Włofność Miodunki pożywaney w iedzeniu [...] pokharm gruby á niestrawny: trawi *FalZioł* I 80b.

»gruby a pospolity« (1): tak iż przydzie ku nałogu grubfzego á póspolitego pokarmu. *FalZioł* V 37.

»prosty, gruby« (1): Vbacz tu iijz krol nad krolmi/ ráczyl ijdz w domek vbogie⁸⁰ zwolenika/ a tam profté grube nieprzyprawné bratz pokarmy *OpecŻyw* 44.

e. *Wyrażenie:* »gruba robota« = *ciężka, niewykwalifikowana praca fizyczna* [szyk 3 : 3] (6) : *GlabGad* Kv; *BielSpr* 2; *SkarŻyw* 429; czyniac powinność wrodzonego Sláchtwa y náturey/ ktora mi nie do roley/ álbo grubych robot członki subtylne vformowála/ [...] nigdym fie w proźnowániu nie kochał *StryjKron* A3v; *Calep* 647a; Co pániéy do kądziele/ y roboty grubéy? *GostCast* 25.

f. *Wyrażenie przyimkowe:* »z gruba« = *powierzchnie, szkicowo, niedokładnie* (4) : *GórnDworz* V5, Dd5v; iáko owo málarz z grubá ná poczátku to co ma wymálowác wolá náryfuie *GórnRozm* L2; Są w infzych páńftwách ná to wyłádzieni wymyłkowie/ co tylko o tym myślá iákoby zewfząd w domu przybywáło: v nas ledwie oto Pan óciec W. M. y to iákoby z grubá/ á pewnie co infzego niżli to w myślách íwych máiaący. *GostGospSieb* +4.

2. *Szeroki w przekroju; gruboziarnisty; altus, crassus, praecrassus Cn* (55) : Sabulum, [...] Gruby pyafek. *Murm* 21 [*idem* (2)] *Mymer*¹ 36v; *BartBydg* 134b; Krofthy grube á íwierzbíacze goij. *FalZioł* ‡‡ 3b; [*Lelek*] Ma nos iako krogulecz/ [...] nogi grube ma *FalZioł* IV 25d; Też wezmi czémierzycze korzeń/ k temu Apoponacum ítarłfzy ie na gruby proch *FalZioł* V 24v, I 4b, 87d, 123a, 124d, 125a, 149a, IV 5c; Czemu włofi na brodzie miéłfe bywaią niż indzie. Też im częłciey kto ie goli tim grubfze roftą. *GlabGad* B; przeto też łayna takowych ludzi grube bywaią iako kij, mogłby chłopa zabić *GlabGad* K4v; Nozdrze ciałne á grube tak iż mało dziurek znać, vkazuią człowieka głupiego *GlabGad* O, A8 [2 r.], C3v, G7, P4; náśliaduiąc w tey mierze niektorego rodzaju yabłek/ ktore pod

łzkaradną a grubą łuszczyną rofkołzny łmak zachowuywayą. *KwiatKsiąż* B3v; *Mącz* 71a, 359d, 362d; *D*Rabow kilo tyfięcy/ niechby mieli niecki/ Hrube/ mocne/ Lipowe *BielSat* Nv [*idem BielSjem* 37]; dębinę łtawiaycie/ Co nahrubłza może być/ pod nią łie chowaycie. *BielSat* N4 [*idem BielSjem* 41], N2, N3; *Oczko* 9; vplotłzy łobie gruby łącuch z palmowego liłcia łciągnął mocno łędzwie łwoie *SkarŻyw* 29; *KlonŻal* B; *BielSjem* 37 [2 r.], 39, 41; *Calep* 807a.

W przeciwstawieniu: »gruby ... subtylny« (3): Ale łz v łiednego człowieka bywa twarda ł gruba łkora, v drugiego łubtilna *GlabGad* A8, A8 [2 r.].

W charakterystycznych połączeniach: gruba(-y, -e) dębina (2), drewno, klofta (2), korzeń, krosty (3), łancuch, łuszczyna, niecki (2), nogi, nozdrze, otręby, paznochy, piasek (5), pierze (2), proch, rzeszoto, sito, skora (2), sol, łwierzb (2), włosy (3), zęby.

Szeregi: »miąższy, (a) gruby« [szyk 2 : 1] (3): Czależ łie też to przydawa z zębow łpracowania, ł to gdy takowe owoce bywaią miąłżze ł grube *GlabGad* I5; *Mącz* 339b, 362d.

»gruby ł też szyroki« (1): ł które [nasienie] łełł na dole baniey to łełłł mnieyłżzey dobroci/ ł łełłł grubłze y też łzyrłżze *FalZioł* I 39c.

W przen (4) : *CzechEp* *4; Ták rownie/ z tymi łudźmi łołtępować mułłiemy/ ktorzy łą [...] w grubych/ y twardych zátworách wymyłłow ludzkich zámknieni *NiemObr* 68, 68; dla tego łch łełłżcze łopęđliwe duchy zowie/ grube łnie/ łroźne łkloce *ReszPrz* 66.

Przen (1) :

Wyrażenie: »chleb grubszy« = *lepsze jedzenie* (1): Aleć włzytko chłéb ł chłéb/ kęš grubłzy v dworu. *WyprPl* A3.

a. *Tęgi, otyły; krępy, mocnej budowy (czasem równocześnie może znaczyć 'pospolitego wyglądu')* (5) : Dziecię ktore łie narodzi/ [...] mocny ł grubego ciała *FalZioł* V 49; *GlabGad* P5v; Pomni ná mię łynu miły/ Aby cie nie vwodziły/ Słowá łudzi grubych z brzuchy *BielKom* E8; łamci to rozum łokázuie / Ze łie łzkápá nim rubłzy/ łręđzėy łfátiguié. *WyprPl* B3; [Był to chłop ná łodźiw wielki/ co łłąd zrozumieć moźełż/ że miał oko od oká ná łwie łłoni/ ták ruby/ że mu był łedwie nie do łála łeżąc ná łziemi *PaprHerby* 339.]

Szereg: »gruby a pełny« (1): A tak bańki barzo mało łą vzyteczne łudziom ktorzy łą grubego ł pełnego ciała *FalZioł* V 60.

b. *Trójwymiarowy* (1) :

Szereg: »miąższy albo hruby« (1): Ná ten czás tedy [...] o rzeczách miążłżzych łłbo hrubych/ łákoby miály być mierzány/ łifáć niechcę *GrzepGeom* N3.

3. *Wielki (pod względem rozmiarów)* (4) : Potym łpraw/ łoby nie było z łwą zğubą/ łomięęę grubą. *KlonFlis* E2.

Przen: *Najoczywistszy* (1) :

Szereg: »gruby ł wielki« (1): A ták łie z nimi mułłiał łowoli y zlekká łobchodźić/ łáko z łedną łolą łozmáitými łhwáłtámi/ łrzewem/ łchrołtem/ łciernim y łstem záołłłą. Gđźie łięc łielża záołł łłrzáłkiem/ y łiednego łoku włzyłłtkiego wyłrówić: łle tylko co grubłze⁸⁰ y łięłłżzego łaprzod wzrułżyc *CzechRozm* 235.

a. *O zwierzęciu* (2) : łłedzwdz łełłł zwierzę grube ł łrogie *FalZioł* IV 13c.

Szereg: »gruby a miąższy« (1): tám puźczē wielkie w ktorych rozmaity źwierz łowią/ iako łą báwołowie/ leśne osły [...] grube á miąźzife. *BielKron* 293v.

4. *Gęsty, ciężki; twardy; o pokarmach niekiedy: ciężkostrawny* (163) : Też wiatry/ y nadymanie żołądkowe z grubych wiatrow rospadza y trawi *FalZioł* I 36b; Tha kość działa lie z grubey krwi, á to gdi lie gruba krew łtwardnieie á łtego iuż będzie kość/ iako theż y mięso ielenie grubą krew czini *FalZioł* I 95d; A gdy lie komu nos zatka nieczyśtościami grubemi/ tedy [...] otwiera dziurki zatkane *FalZioł* I 128d; bowiem czyfci pierfi z flegmy grubey lipkiew *FalZioł* I 150c; żyły czyfci zatkane wilgotnościami grubemi/ fubtilizuię grube wilkości flegmište *FalZioł* II 5c; Mięso Kogutie [!] grubšze ku łtrawieniu niżli kokošze *FalZioł* IV 18d; dla tego vrina na dne vrinała zamączona y gruba vkazuie lie. *FalZioł* V 6v; zwłazcza gdy bywaią wiatry od wšchodu flończa, albo z południa/ ktore przywodzą z łobą chmuri grube *FalZioł* V 72, + +b, +5b, [*7], [*7]v, I 6a (100); Drudzi mieniā iż ziewanie przychadza z dymow grubych od żołądka pochodzących *GlabGad* C2; Czemu lekaršwa połpolicie gorzkie bywaią. (-) Dla lepšzego rozpuźczenia grubych zbytkow. *GlabGad* C6v; Iakoż to widamy gdy kto chce nieco grubšzego na iakiew thłuštości łmażyć *GlabGad* G5, B2, B3v, Cv, C3, C7v (35); Ták był zástęp wšzytek vciāżon s powietrza grubego/ iż też duźność wielką ćirpieli. *HistAl* K7v; *Goski* *2; *SienLek* 8, 15v; á iefłli to Alfháltum/ álbo czarna á gruba náphťá/ iam iefzce nie dołzedł *Oczko* 17v, 6, 13.

W przeciwstawieniu: »subtylny ... gruby« (8): á bowiem grube nieczyśtości fubtelnymi czyni *FalZioł* I 126d, V 1v, 2v, 60, 60v; *GlabGad* A8; *Goski* *2; á w tym odłaczaniu duchów/ y części fubtylnieyšzych/ od tych co zołtawaią ná dne grubšzych/ iefłli zołtał popiół/ sól/ śiarká/ álbo który kruźzec/ tám pokázác muźą. *Oczko* 11.

W charakterystycznych połączeniach: gruba(-y, -e)chmura, dym (9), flegma (16), krew (26), lipkość, materyja (5), miąźszość, mięso (7), nafta, nieczystość (11), osobność, para (2), pokarm, powietrze (powietrzność) (4), uryna (8), wiatr (6), wilkość (wilgość, wilgotność, wilgota) (43), wodność, zbytki, zagniłość, ziemność.

Wyrażenie: »przepuszczenie grube« = stolec (1): gdy będzie ku piciu dany z miodem pithym/ czyni przepuźczenie grube *FalZioł* IV 55d.

Szeregi: »ani (nie) gruby ani teź (ale) cienki« [szyk 1 : 1] (2): gdy vrina thakiew złotey barwy ma w łobie mierną wodność/ to iefł/ ani cienką barzo/ ani teź barzo grubą. *FalZioł* V 5, V 54.

»gruby a (i) ciężki« [szyk 3 : 1] (4): Bowiem gruźka łama w łobie iefł natury grubey a ciężkiew dla tego teź niepływa na wodzie *GlabGad* I5v, Iv, K7, K7v.

»gęsty a gruby« (2): *FalZioł* V 72; gdyż ciepło czyni powietrze geťšze á grubšze niżli zimno. *GlabGad* C7v.

»miąźszy, (a, i) gruby« [szyk 4 : 1] (5): *FalZioł* V 1v, 2, 2v, 60; Picie dla łwey fubtilności richley lie łtrawi niż pokarm ktori iefł rzecz miąźsza y gruba. *GlabGad* E8.

»twardy a gruby« (1): Bowiem w oney materiey ziemney zołtawa nie iaka wilgota, ktora z łoli iako z rzeczy twardej á grubej gwałtem wychodzi *GlabGad* I8.

W przen (1) : Ktorem słowam radbyim/ áby się wierni/ iáko niezbożnym przypátrzyli: y obaczyli iáko nimi przez się iálnymi y prostymi/ łzczyrą prawdę nicuie: y rzecz przezroczyłtą dymem grubem záłłania. *CzechEp* 312.

5. Wielki, znaczny, intensywny (pod względem nasilenia lub trwania) [niektóre przykłady mogą być też interpretowane jako 'pochodzący z głupoty, prostactwa, fałszywej interpretacji'] (47) : Bowiem rzeczy ktore mocno woniaią zmiefzawfzy się z wilgotą ciała ielzczę grubszą wonność czynią *GlabGad* I4; gdy grubę [!] godziny/ [...] na czytaniu rofkofznych rzeczy łtrawieimy. *KwiatKsiąż* L4; *Górndworz* O8v, P5; że się Chrifus przed Zydy/ w grubych ciemnościách chodzącymi/ [...] ná to być od Bogá połłanym opowiedał/ áby tych coby do niego przyłzli ołwiecał *CzechRozm* 30; gdy się wielkość grubych grzechow zakonem wprzod otworzyłá. *CzechRozm* 94, 12v, 15, 37, 43, 102v (12); tedy to ielst gruba niezbożność/ ták o Bogu krory [!] ielst nigdy nieodmienny trzymáć *CzechEp* 212, 43, 50, 286, 358, 362, [407], [409]; *CzechEpPorz* *4; iż X. K. nie czuiąc się/ lice grubego báłwochwálłtwa/ łwoiey Kátolice przyznał. *NiemObr* 120, 4, 64, 99, 120, 144; niech márności lube W łmák mi nie idą/ ktore zwykły w grube Niełzcześnie grażić *RybGęśli* D3v; *WysKaz* 2; To ielłi czyni z grubey niewiádomości, to zowiá *Latior culpa*. *SarnStat* 1271; *SkarKaz* 578a; Co iáko ielst gruba winá/ [...] wważyć káždy może. *SkarKazSej* 694b.

W przeciwstawieniu: »gruby ... subtylny« (1): iáko wiele ielst fáłszywych krześcijan co iuz rzkomo z Papielłtwa wylzli/ y niektore grube błędy iego porzucili/ á fubtylnych się [...] ieli? *CzechRozm* 223.

W charakterystycznych połączeniach: grube(-y, -a) báłwochwalstwo (4), błáżeństwo, błáđ (15), chwast, ciemności (4), godziny, grzech, kłám(stwo) (3), nieszczęście, nieumiejętność, niewiádomość, niezbożność, niezgoda, odstápienie, omyłka, potwarz, sprośność, ślepotá (3), wina, wonność, wszeteczeństwo, złość, žaloba.

Szeregi: »gruby i sprośny« [szyk 5 : 1] (6): I niewłtydałz się ták grubey y łprofney nieumiejętności łwoiey pokázowác przed włzyłtkim łwiátem. *KrowObr* 181v; *CzechEp* 9, 211, 293, 322, 340.

»srogi i gruby« (1): tedyby łrogich y grubych łprofności łzkolnych nie włzedł *CzechEp* 276.

»wielki a (i) gruby« (2): *KrowObr* 99v; miedzy ktoremi łtrofuie Páweł S. wielkie á grube złości *WujJudConf* 138v.

»gruby a znaczny« (1): Z grubym/ á ze znácznym błáżełłtwem wyiechałs thu w. m. ná plác *Górndworz* I3v.

6. O głosie: niski albo głośny, albo nieprzyjemny w brzmieniu (3) : Osiel iż głofu grubego/ Mamy trębáczá dobrego *BierEz* S2; *GlabGad* O3; iż wymowá potrzebuie głofu/ áni wrzáłkliwego iáko v białygłowy/ áni grubego iáko v kmieciá *Górndworz* F8.

8. O różnych cechach fonetycznych lub odpowiadającym im znakach graficznych (6) :

a. O akcencie lub intonacji (1) :

Szereg: »miáższy i gruby« (1): náydowáli pewné słowá, które [...] ná łámym báđż cienkim y fubtelnym, báđż miáżłzym y grubym głošie [...] záwiłły *JanNKar* C3.

b. o pochylone (3) : Pan Górnicki tego grubłzého ó/ z znákiem nie vżywa *JanNKar* Fv, F2; O dwoie: iedno Łácińłkié bez znaku iako tu/ oko: drugié grubłzé z znakiem ielłi tręba/ iako wós *JanNKarKoch* Fv.

c. sz (1) : Pan Górnicki ma iedno tákie $\hat{s}$ / iáko w tym łowie $\hat{o}$: miáľto grubégo zásię vzywa dwoygá $\acute{l}$ / iáko w tym łowie $\acute{l}$ ácunek. *JanNKar* F3.

d. ch (1) : Polaká Láchem tylko lámá Ruś miánuie. Czy to ieľt iákoby vćinek całego łowá/ Polak/ z przewróceniem oľtátniéy litery ćienkiéy w łwoię hrubá *KochCz* Bv.

7. *n-pers* »Hruba« (1) : poiał kmiećá dziewkę rzeczóná Hrubá *BielKron* 321.

*** *Bez wystarczajácego kontekstu (2)* : Venosus, Zyłowáty. Metaph. Duży/ gruby/ łwieży *Mącz* 479b; *JanNKar* G.

Synonimy: **1.a.** *ciężki, niekształtowny, podły*; **b.α.** *dziki, głupi, nieobjeżdżony, nieobyczajny, nieprzystojny, nietrafny, nieuczony, nieumiejętny, niewstydlivy, niewyczosany, niewypolerowany, nikczemny, prosty, sprośny, surowy*; **b.β.** *szpetny, żadny*; **d.** *brzydki, podły, szkarady*; **2.** *mięźszy, pełny, szeroki*; **3.** *wielki*; **4.** *ciężki, gęsty, twardy*; **5.** *srogí, wielki, znaczny*.

Cf **GRUBOKREWNY, GRUBOMOWNOŚĆ, GRUBOMOWNY, GRUBOWŁOSY, NIEGRUBY, PRZYGRUBSZYM**

KW